

Mgr. Eva Procházková, Ph.D.: Hudba jako atribut etnické identity Afroameričanů

Oponentský posudek na disertační práci

Hudba jako součást identity, jako nástroj, skrze nějž lidé budují svůj vlastní obraz na mnoha úrovních, je jedním z klíčových témat současné etnomuzikologie. Hudba označovaná v nejrůznějších souvislostech jako afroamerická, pak v ní má v diskuzích na toto téma významné místo. Na jedné straně jde z historických důvodů o hudební okruh se silnými vazbami na konkrétní dějinné události a společenské procesy – otroctví, segregace a boj proti nim. Na straně druhé jde o hudbu, jež je skrze média a populární kulturu v současnosti takřka všudypřítomná, jež se stala součástí každodenního prožívání lidí na celém světě bez ohledu na jejich kulturní či etnické zázemí. Je to tedy hudba se silnou identitou, z níž je zároveň neustále vyvazována. Již z těchto důvodů je nanejvýš užitečné si klást otázku po vnímání a používání této hudby v životech konkrétních lidí. Je také velice chvályhodné, že se autorka při hledání odpovědí na tuto otázku vydala do terénu, kde je studovaná hudba takřka doma. Byť je velikost jejího vzorku relativně omezená, přináší rozhovory plastický obraz.

Celá práce je v podstatě zaměřena na to, jak se o hudbě hovoří a jak slova zprostředkovávají hudbu a vztah lidí k ní. Lze souhlasit s tvrzením autorky, že hudba „vypovídá o životě a době interpretů podrobněji a lépe než mnohé literární prameny a dobová informační média.“ (s. 1) Zároveň je ale třeba mít na paměti, že „výpovědi skrze hudbu“ nelze snadno převést do slov.

Autorka především v první polovině práce prokazuje velmi dobrou znalost historické i aktuální světové literatury vztahující se k problematice afroamerické kultury obecně i specificky hudby. V tomto kontextu pak působí trochu zvláště poznámka, že „největší limit teoretické části výzkumu představoval nedostatek aktuální i historické české odborné literatury týkající se zkoumané problematiky.“ (s. 5) I o tom, jak se o afroamerické hudbě psalo v české hudební vědě a publicistice, se tu dozvídáme se stručným, ale trefným hodnocením, což lze ocenit jako bonus (byť zde by bylo možné doplnit ještě rané texty E. F. Buriana a Jana Rychlíka). Z aktuálnější americké produkce by si snad zasloužila ještě zmínku kniha Guthrieho Ramseyho: *Race Music: Black Cultures from Bebop to Hip-Hop* (2004).

Propojení dějin hudebních žánrů a podžánrů afroamerické hudby se vývojem od otrokářství po emancipační hnutí dává v kontextu práce smysl a je zpracováno velmi důkladně. Polemizoval bych s jednoznačností tvrzení v sekci o roli významných osobností na s. 20. Samozřejmě lze najít řadu příkladů potvrzujících autorčin názor, že „jako jisté symboly a pozitivní vzory, které ukazovaly dalším generacím, že i černoch v americké společnosti může v určité oblasti uspět.“ Zároveň ale jednotlivé osobnosti mohou mít komplikovanější příběh, jak dokládá příklad zpěváka vystupujícího pod jménem Leadbelly (vl. jménem Huddie William Ledbetter 1888–1949) a jeho komplikovaného vztahu se sběrateli Johnem a Alanem Lomaxovými. Leadbelly se jistě stal vzorem pro další generace hudebníků, pokud jde o styl a repertoár, zároveň byl

vzdálen představě „vzorové postavy“ a také je k diskuzi, nakolik byla jeho aura hudebního génia ve skutečnosti výtvořem bílých sběratelů.

Zatímco první polovina práce je spíše syntetická, ve druhé již autorka pracuje s výsledky vlastního výzkumu postaveného na rozhovorech. Zpracování otázek pro rozhovory, tedy podklad pro jádro terénního výzkumu, je velmi detailní. To na jednu stranu umožňuje jemněji pokrýt nuance uvažování respondentů, na druhou stranu to vede k překryvům, kdy se určitá témata vracejí. To je příklad otázek v okruhu 4) „Současná afroamerická hudba jako prostředek odporu a vzdoru.“ Vzhledem k charakteru výzkumu ale pozitiva překrývajících se okruhů rozhodně převažují.

Formulace některých otázek se mi zdá poněkud sugestivní. Např. otázka na s. 103 „V čem spočívá hlavní rozdíl mezi dnešní tzv. undergroundovou a mainstreamovou afroamerickou hudbou?“ předpokládá, že respondenti a respondentky berou za svou takovouto polarizaci, která je jinak produktem poválečné západní kultury. Odpovědi na tuto otázku také potvrzují, že tuto polaritu chápou respondenti jako problematickou.

Stejně tak u otázky na s. 106: „Zachovávají a využívají současné afroamerické hudební styly charakteristické hudební prvky a projevy těch předchozích? (např. používání samplů)“ je jedna konkrétní forma odkazování k historickým hudebním formám vypíchnuta na úkor jiných. Řada odpovědí se pak točí právě kolem samplingu, ač by možná při jiné formulaci respondenti přišli i s jinými příklady historické návaznosti.

U otázky „Šíří současná afroamerická hudba pozitivní, resp. stereotypní obraz o své etnické skupině?“ (s. 109) by bylo možné namítnout, že i stereotypy mohou být pozitivní, včetně těch souvisejících s hudbou. Jak ukazuje příklad vnímání Romů v ČR, právě hudba a údajný vrozený talent pro ni, může být (zdánlivě) pozitivním stereotypem, za nímž se mohou skrývat stereotypy negativní.

Za velmi přínosné téma považuji vztah mezi afroamerickou identitou a identitou současných Afričanů a Afričanek ve Spojených státech. Zatímco při pohledu z Evropy se mohou tyto identity zdát úzce propojené, rozhovory na toto téma ukazují, jak velké mezi nimi mohou být bariéry.

Autorka výpovědi z rozhovorů interpretuje poměrně zdrženlivě a dává si zjevně pozor, aby při shrnování výpovědí nedocházelo ke zkreslování. Nevyužité, byť v úvodu naznačené, se zdají být metody pozorování vybraných akcí a analýza osobních dokumentů. I tak ve výsledku práce přináší zajímavou sondu do tématu. Autorka prokazuje schopnost dobré práce s respondenty i analytické myšlení při zpracovávání jejich výpovědí.

Při čtení práce mi vyvstala dvě témata, která jsou zmíněna jen okrajově, ale zasloužila by si pozornost, třeba jako směry další možné práce v budoucnosti.

První se týká vztahu afroamerické kultury a kultury bělošské, navazuje na otázky překračování etnických hranic rozebírané v kapitole 3.5. Afroamerická hudba je v této práci definována především výčtem žánrů a vztahy s bělošskou kulturou jsou řešeny především na příkladu kulturní apropriace bělošskými hudebníky. Afroameričané v jiných žánrech jsou zmiňováni okrajově:

„...pokud chce mladý Afroameričan hrát na housle v komorním orchestru, hned je to divné...“
(s. 109)

„...černoši z vyšší střední třídy se snaží distancovat od všeho černošského, co může zavánět ghettem a chodí na koncerty vážné hudby...“ (s. 179)

Nabízí se otázka, zda spadá pod nálepku afroamerické hudby současná vážná hudba černých skladatelek a skladatelů – Moor Mother či Anthony Braxton, kteří ve svých dílech tematizují afroamerickou zkušenost, ale využívají formy původně evropské.

Druhé téma se dotýká propojení hudby s dalšími kulturními vrstvami a aktivitami. V posledních letech se v souvislosti s tzv. postkoloniálním studiem hudby mluví o tom, jak evropská muzikologie prosadila pohled na hudbu coby izolovaný projev, zatímco v mnoha kulturách je neoddělitelně spojená např. s tancem. Toto téma se objevuje často v souvislosti s africkou či afroamerickou hudbou. V rozhovorech se tato souvislost objevuje např. v podobě zmínek o videoklipech a vizualitě, např. módě spojené s hudbou. Bylo by možné se ptát, zda je afroamerický pohled na vztah hudby a tance či dalších prvků také specifickou součástí této identity.

Tyto dva okruhy však již lze chápat jako vykročení za hranice práce samotné, případně za náměty k navazující diskuzi. Předkládaná práce splňuje požadovaná kritéria a lze ji doporučit k obhajobě.

V Praze 26. 8. 2023

Matěj Kratochvíl, Ph. D.

Etnologický ústav AV ČR